

SHOH G'ARIB SIYMOSI NAVOIY VA BOBUR TALQINIDA

Kamoldinova Gavharoy Sayfiddin qizi

TAFU o'qituvchisi

gavharishoda3@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Shoh G'arib siymosining Navoiy va Bobur asarlaridagi tasvirlari yoritib berishga harakat qilingan. Bunda Navoiy asarlarida ijodiga va faoliyatiga ko'proq e'tibor berilgan bo'lsa, Bobur asarida esa tashqi siymosi va hatti-harakatlari, shuningdek, ijod tili xususidagi fikrlari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *G'aribiy, "Majolis un-nafois", "Farhod va Shirin", "Sab'ai sayyor", "Boburnoma", majlis, aruz.*

Annotation. *This article tries to explain the images of Shah Gharib in the works of Navoi and Babur. In the works of Navoi, more attention is paid to his creativity and activity, while Babur's work talks about his appearance and actions, as well as his thoughts on the language of creativity.*

Keywords: *Garibi, "Majolis un-nafais", "Farhad and Shirin", "Sab'ai sayyor", "Boburnoma", majlis, aruz.*

Аннотация. *В данной статье предпринята попытка объяснить образы Шаха Гариба в произведениях Навои и Бабур. В произведениях Навои больше внимания уделяется его творчеству и деятельности, тогда как творчество Бабур рассказывает о его внешности и поступках, а также о его мыслях на языке творчества.*

Ключевые слова: *Гариби, "Маджолис ун-нафоис", "Фархад и Ширин", "Сабай сайёр", "Бобурнома", собрание, аруз.*

Tarixda Shoh G'arib Mirzo temuriy shahzoda bo'lish bilan bir qatorda o'zining o'tkir qalami bilan ham nom qozongan. U Husayn Boyqaroning Xadichabegimdan bo'lgan o'g'li edi. Uning davr adabiy muhitida tutgan o'rnini belgilash uchun o'z davri adabiyotlariga murojaat qilish kifoya. Chunki Shoh G'arib Husayn Boyqaroning ishongan o'g'li bo'lish bilan bir qatorda G'aribiy taxallusi bilan ijod qilib, Navoiydek insonning ijodkor sifatida e'tiborini qozongan. Ushbu maqolamizda ijodkorning adabiyotdagi o'rnini belgilashda Navoiy va Bobur asarlariga murojaat etdik.

G'aribiy haqidagi ma'lumotlar bir qancha asarlar, jumladan, Navoiyning

- "Majolis un-nafois" ning yettinchi majlisi;

- Farhod va Shirin;
- “Sab’ai sayyor”ning Xadichabegimga bag’ishlangan qismi;

Bundan tashqari, Boburning “Boburnoma” asarida ham ma’lumot olishimiz mumkin.

Ma’lumki, “Majolis un-nafois”ning deyarli har bir majlisida shoirning o’z davri ijodkorlari, adabiyotga ixlos qo’yg’an hukmdorlari, homiylari va shoirlari haqida ma’lumot beriladi. Bu haqida Navoiyning o’zi asarning kirish qismida aytganidek, “Husayn Boyqaro tavalludidan boshlab asar yozilgan paytgacha yashagan shaxslarni kiritganligi”ni aytadi. Bevosita yettinchi va sakkizinchi majlisi temuriylarga bag’ishlangan asarning yettinchi majlisida Navoiyning G’aribiy ijodiga bo’lgan iliq fikrlarini o’qiymiz. Uning “Nozik fahmli va zehnli” ekanligini aytish barobarida nazm bilan birgalikda nasrda ham naziri yo’q bo’lganligini aytib o’tadi. Bundan kelib chiqadiki, G’aribiy nazm bilan birgalikda nasrda ham ijod qilib, bu asarlar qiymati Navoiyning ham e’tiborini tortgan ekan. Navoiy, uning ijodiga bu bilan cheklanib qolmasdan o’sha davr an’anasiga muvofiq G’aribiyning ham zullisonayn shoir ekanligini aytib, fors va turkiy tillardagi ijodidan matla’lar keltiradi. Yana o’z davri shoirlarining hammasi ham amalga oshira olmagan ish - Devon tartib berganligini ham aytadi. Ushbu ma’lumotlar orqali Navoiyning G’aribiyga faqatgina shahzoda bo’lganligi uchungina emas, balki ijodi e’tiborini tortib, shoirlar davrasida alohida o’ringa ega ekanligini bilishimiz mumkin. Chunki har tomonlama mehr qo’yg’anligini tazkiraning yettinchi majlisida eng ko’p keltirilgan ta’rif G’aribiy uchun ekanligidan ham anglaymiz. Fikrimizga isbot sifatida ta’rif so’nggida berilgan quyidagi jummalarni keltiramiz: “Yaxshi matla’lari bu muxtasarga sig’mas, magar yana bir kitob bitilgay” [1. Majolis un-nafois].

Ushbu ma’lumotdan bilib olishimiz mumkinki, Navoiy ushbu ta’riflari bilan cheklanib qolmasdan, balki uning uchun alohida asar yozishni ham niyat qilgan. Faqat u asar yozilgan-yozilmaganligi yoki bizgacha yetib kelganligi fanimiz oldida turgan dolzarb masalalardandir.

Shuningdek, “Xamsa”ning “Farhod va Shirin” dostonida ham yana bir qancha tavsiflar keltirar ekan, jumladan, kichik yoshdan she’r yozishda ulug’ yoshli shoirlardan kuchliroq ekanligi-yu, kalomidagi malohat, fasohat, zotidagi bilimdonlig-u zexnidagi o’tkirligi haqida bunday yozadi:

G’arib o’lg’ay nihoyatdin ziyoda,
Bu yanglig’ gulkim o’lg’ay shohzoda.

Qayu shahzoda ul koni malohat,

Takallum vaqti daryoyi fasohat.

Fasohat bobida shahg'a qarib ul,
Bori shahlar fasihi Shohg'arib ul.

Zihi nutqung takallum vaqti jonbaxsh,
Masiho yanglig' anfosing ravonbaxsh.

Ne ma'ni bo'lsa diqqatdin nihoning,
Hal aylab oni tab'i xurdadoning.

Kichik yoshda qilib tab'ing shumora,
Xirad ririni tifli shirxora.

Sening zotingg'adur bu so'z furug'i,
Kichik yoshdin ulug'larning ulug'i.

Erurda kavkabi baxting yangi oy,
Erursen badr yanglig' olamoroy.

Qachonkim badrlig' torsa hiloling,
Quyoshdin bo'lg'ay ortuqrog' kamoling [2. Farhod va Shirin. 388-bet]

“Sab'ai sayyor” dostonida esa aynan Shoh G'arib ismi ketmagan bo'lsa-da, asarning Xadichabegimga bag'ishlangan qismida ushbu malikaning “ikki sa'd axtar farzandi”, “biri fazlda jahon nodiri-yu, biri lutf ila jahon joni” degan iboralardan G'aribiy va akasi Muzaffar Husayn Mirzolar ko'zda tutilganini bilib olishimiz mumkin:

Ey, hariming sipihri izzu jalol,
Andin o'tgoli yo'q, malakka majol.

Oyu kun yo'q, agarchi monanding,
Ikki sa'd axtar, ikki farzanding.

Fazl aro nodiri jahon birisi,
Lutf birla jahonga jon birisi.

To jahon bo'lg'ay, ul ikkov bo'lsin,
Qo'llariga jahon garov bo'lsin.

Tong emas bo'lsalar Masihodam,
Kim alarning onosidur Maryam.

Ikki yoningda otaishn gavhar,
Dur iki, yonida samin gavhar [3.Sab'ai sayyor. 64-bet].

Ma'lumot o'rnida aytish mumkinki, Shoh G'arib erta vafot etgani Navoiyga chuqur ta'sir qildi va bu shahzodaga mehri, ijodini hurmat qilgani sababli har bir bandi o'n ikki misra besh bandlik marsiya yozdi. Buni mumtoz adabiyotimizda Navoiy o'z hissasini qo'shgan tarkibband janrining namunalaridan deb ayta olamiz.

Ma'lumki, "Boburnoma"da deyarli hamma temuriylarga ta'rif berilgan. Bu ta'riflarning Navoiy ijodidagilardan farqi shuki, Bobur barchaga real baho berishga harakat qiladi. Jumladan, G'aribiy haqida Navoiy to'xtalmagan jihat- G'aribiyning bukri bo'lganligi tarixiy manba sifatida keltirilgan. Xususan, Husayn Boyqaroning avlodiga to'xtalganda "Yana Shoh G'arib Mirzo edi, bukri edi. Agarchi hay'ati yomon edi, tab'i xo'b edi. Agarchi badani notavon edi, kalomi marg'ub edi. "G'aribiy taxallus qilur edi, devon ham tartib qilib edi, turkiy va forsiy she'r aytur edi" deb forscha g'azalidan matla keltiradi:

Dar guzar didam pariroye shudam devonaash,
Chist nomi, o', kujo boshad nadonam xonaash [4.Boburnoma. 149-bet].

Navoiy ta'rifi bilan qiyoslaganda Boburda shoirning shaxsiyatiga e'tibor berish kuchliroqdek tuyiladi. Onasiga unchalik ham xayrixohlik bildirmagan bo'lsa-da, ijodi haqidagi ta'riflari esa Navoiyniki bilan deyarli bir xil. Faqat Navoiy Shoh G'aribning taxallusi haqida so'z yuritmay, asosan, fikriga isbot uchun uning ijodidan namunalar keltiradi. Tarixiy ma'lumot sifatida Bobur G'aribiyning Husayn Boyqaroning ishongan farzandlaridan ekanligi va o'zi biror joyga ketsa, Hirot hukumatini Shoh G'aribga topshirishini, ammo oila qurmasdan erta vafot etganligini keltiradi.

Yuqoridagi ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, Shoh G'arib nafaqat mas'uliyatli shahzoda bo'lib nom qozongan, balki o'z ijodi bilan xalq, o'z davrining yetuk ijodkorlari e'tiborini tortgan. Bu ta'riflar Shoh G'arib Mirzo ijodini chuqurroq o'rganishning adabiyotimiz oldidagi vazifalaridan deb ayta olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Majolis un-nafois. Mukammal asarlar to‘plami. 13-tom. T., O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi “Fan” nashriyoti, 1997.
2. Farhod va Shirin. Mukammal asarlar to‘plami. 8-tom. T., O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi “Fan” nashriyoti, 1997.
3. Sab‘ai sayyor. Mukammal asarlar to‘plami. 10-tom. T., O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi “Fan” nashriyoti, 1997.
4. Boburnoma. T., “Yulduzcha” nashriyoti, 1989.

